

מסורת הש"ס
א. ראה בבורות נג,א
ובמסומן שם (וראה תוס').

אף תרומת מעשר, למרות שהתורה נתנה לה שיעור מוגדר, מעשר מן המעשר – הריהי נטלת באומד ובמחשבה. ולשיטת אבא אלעזר בן גומל אף מעשר ראשון ניטל באומד ובמחשבה, שהרי קרייה רחמנא [קראה אותו התורה] "תרומה", דכתיב [שנאמר]: "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה" (במדבר יח, כד). והואיל ואיתקש [והוקש] בכתוב מעשר בהמה למעשר דגן, אומרים אנו: מה מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה – אף מעשר בהמה ניטל באומד ובמחשבה. ולכן אמר ר' יוסי בן יהודה במשנתנו שמעשר בהמה חל גם בלא מנייה של הבהמות.

אף תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה, ומעשר קרייה רחמנא "תרומה", דכתיב: "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה". ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה – אף מעשר בהמה ניטל באומד ובמחשבה.

רש"י כת"י

ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן

– כדלמרינן נריש פירקין "עשר תעשר" נמחשבה, והיינו מחשבה, שאינו מונה עשירי אלא מפריש כל מה שעולה דעתו.

תוספות

להו דהדדי? לימא דאיתקש מעשר בהמה למעשר דגן: מה מעשר דגן אחד מעשרה – אף מעשר בהמה אחד מעשרה בלא העברה תחת השבט, אלא שיש עשר לפנינו ונוטל אחד מהם! יש לומר: מייתי דאבא אלעזר לומר דילפינן תרומת מעשר מתרומה גדולה לענין אומד, אף על פי שאין סברא ללמד (לגבול) הכי, דתרומה גדולה אין לה שיעור ותרומת מעשר יש לה שיעור, ומקשינן להו אהדדי אף על גב דהוי [כענין] אפשר (מאומד אפשר) משאי אפשר. והכי נמי ילפינן מעשר בהמה ממעשר דגן, דמפקינן קרא ממשמעותיה, דכתיב: "כל אשר יעבור". פירוש זה אינו מתיישב ללב. ונראה לפרש: דלרבי יוסי ברבי יהודה הוי מעשר אף על פי שאין שוין במכניס לדיר להתעשר, דמסתמא אז אין דרכם להיות שוין, הילכך צריכה לאוקומה כאבא אלעזר בן גומל דשרי מאומד, ולא חייש למרבה במעשרות, כדפרישית. או לכל הפחות שרי בעין יפה, כדאיתא בהדיא במנחות (נד, ב). ואי לאו דאבא אלעזר אמינא: אף על גב דבמעביר לא חיישינן בשוין, בכי האי גונא שנוטל אחד מעשרה, דילפינן ממעשר דגן – בעינן שוין. ואם תאמר: כיון דאבא אלעזר שרי אפילו במעשר, אמאי איצטרך לאוקומי במנחות (שם) הא דאמר רבי אלעזר ברבי יוסי: אבא היה נוטל עשרה גרוגרות שבמקצוע על תשעים שבכלכלה, והיינו בתרומת מעשר? לוקמה במעשר גופה! יש לומר: נהי דרבי יוסי ברבי יהודה סבר מעשר כיוצא בו אמר, דילמא אבא אלעזר לית ליה ההוא סברא. ועוד: ניחא ליה לאוקומה בתרומת מעשר משום דמוכח רישא דבתרומה איירי, מדקתני "תורמינן".

אף תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה – ואם תאמר: והא עיקר מחשבה בתרומת מעשר כתיב, דכתיב: "ונחשב לכם תרומתכם" והאי קרא בלויים כתיב: יש לומר: כדכתיב "כדגן מן הגורן", דהיינו תרומה גדולה, דמשמע: דגן שישראל מפריש מגורנו – משמע שפשוט לו יותר בתרומה גדולה. ובגטין (לא, א) פירש הקונטרס: הא דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה – לענין אומד הוא דיליף, אבל מחשבה ילפינן בתרומה "ונחשב". ונראה דרבנן לא פליגי אבא אלעזר לענין מחשבה, אלא לענין אומד. ואם תמצא לומר דפליגי – שמא יש בו שום טעם דלא מוקמי (ממשנה) [מחשבה] בתרומת מעשר אף על גב דכתיב בגופיה. כדאשכחן לענין מוקף, כדאמר בירושלמי פרק שני (דקראוה כל התרומה כולה למלמדה ולימדה) [דתרומות: כל התורה כולה למידה ומלמדה, חוץ מתרומת מעשר שמלמדת ואינה למידה, דבתרומת מעשר כתיב "ממנו" לומר דבעינן מוקף, ומוקמינן ליה בתרומה גדולה ולא בתרומת מעשר. דבמסכת בכורים (פרק ב משנה ה) תנן: תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים: נטלת מן הטהור על הטמא, ושלא מן המוקף, כבכורים. והא דפריך בפרק "כל הגט" (גיטין ל, ב) גבי תרומת מעשר: וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף – מעמיד רבינו על המחשבה כמעשה. ונראה דבא דייבור נמי הוי תרומה, מודתנן במסכת תרומות מדפריך בריש "האיש מקדש" (קדושין מא, ב) גבי הא דיליף שלוחות מתרומה – מה לתרומה שכן נטלת במחשבה. משמע דלכולי עלמא פריך. והיינו תרומת מעשר, דכתיב בה "אתם" "גם אתם". ומיהו, לפי מה שפירש הקונטרס – במחשבה פליגי, דמשום מחשבה מוקי רבי יוסי ברבי יהודה בשמעתין כאבא אלעזר בן גמלא. ומתוך פירושו משתמע דאפילו בתרומה גדולה לית להו מחשבה. דאי אית להו מחשבה – לא הוה צריך למימר דסבר כאבא אלעזר בן גמלא. דאפילו לרבנן נמי מצינו למילף מחשבה במעשר, מדקרייה רחמנא "תרומה". ומיהו, מצי למימר דמשום תרומת מעשר שבו קרייה רחמנא "תרומה".

במחשבה – פירש הקונטרס: נותן ענינו בצד זה לשם תרומה ואוכל בצד זה, ואף על פי שלא הפריש. משמע שרוצה לומר משום דכתיב "ונחשב" שרי לאכול בלא הפרשה, ושרינן נמי בשתיקה על ידי נותן ענינו בצד זה ואוכל בצד זה. וכל זה דנפקא לו מ"ונחשב". עוד פירש לשון אחר: במחשבה – מחשב ואומר: שני לוגין שאני עתיד להפריש, ואף על פי שעתה אינו מפריש כלום. ורוצה לומר דייבור צריך, והא דשרי בלא הפרשה קרי "מחשבה". ואשכחן נמי דקרי למחשבה "דיבור", כמו (בבא מציעא מד, א) "על כל דבר פשע" דאמר: לחייב על המחשבה כמעשה. ונראה דבא דייבור נמי הוי תרומה, מודתנן במסכת תרומות (פרק א משנה ו): חמשה לא יתרומו, ואם תרמו – תרומתם תרומה, וחשיב אלם. ובירושלמי מפרש טעמא – משום ברכה. ובמסכת שביעות פרק שלישי (כו, ב) משמע בהדיא דשרי כשגמר בלבו אף על גב שלא הוציא בשפתיו, דכתיב: "כל נדיב לבי". וקאמר: תרומה וקדשים הוו להו שני כתובים הבאים כאחד, ולא ילפינן מינייהו שבועה. ובמה שאוכל בלא הפרשה – אין קפידא, דלכולי עלמא שרי בכל מקום אף על פי שאין מפריש עתה. כדמוכח ההוא דהלוקח יין מבין הכותים, דשרי לכולי עלמא אי לאו משום ברירה, אי משום דחיישינן לבקיעת הנוד. ויש מקומות דשרינן [כשאומר] מעשר שני לצפוננו. ואם תאמר: כיון דשרינן תרומה על ידי נותן ענינו בצד זה ואוכל בצד אחר, אמאי אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב? הא תנן פרק "ניטול" (שבת קמב, א): מעלין המדומע באחד ומאה. ופריך: והא מתקן! ושני: רבי אלעזר ברבי שמעון היא, דאמר: נותן ענינו בצד זה ואוכל בצד זה. ולהכי לא חשיב מתקן, כיון דאפשר במחשבה! יש לומר: מדומע שאני, שכבר נתקן, אבל תחלת תיקון – לא שרינן מטעם דאפשר במחשבה. ואפילו דמאי אסור לתקן בשבת, כדמוכח פרק "במה מדליקין" (שם לד, א). ואף על גב דשרי ליה בנותן ענינו בצד זה ואוכל בצד אחר, כדמוכח פרק קמא דחולין (ו, ב), גבי רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן.

איתקש מעשר בהמה למעשר דגן – פירש הקונטרס: "עשר תעשר" כדמרינן בריש פירקין. צריך לומר דלית ליה הא דאמר [רבא]: לשנה הקשתיו

עיונים

אף תרומת מעשר נטלת באומד והעירו בתוספות שאין כונת אבא אלעזר בן גומל לומר שיכול להפריש פחות מן השיעור הכתוב בתורה, מעשר מן המעשר. אלא שלדעתו הותר לתרום תרומת מעשר באומד כדי שיתן בעין יפה, שהרי אם יודע שאינו רשאי לפחות, ואינו מפריש במידה – ממילא יוסיף על השיעור. ובתוס' ובשאר בראשונים יש דעות שונות לגבי דעת אבא אלעזר, האם לדעתו דוקא תרומה גדולה מצוה לתיתה באומד, אבל תרומת מעשר – אם רוצה רשאי לתת אף באומד. או שמצוה היא לתת באומד גם תרומת מעשר (ראה רמב"ן וריטב"א גיטין לא, א).

ובמקומות אחרים בתלמוד מבואר כי חכמים חולקים על אבא אלעזר בן גומל, וסבורים שאף שתרומה גדולה ניטלת באומד, תרומת מעשר אינה ניטלת באומד (ראה תוספות ד"ה כשם, רמב"ן גיטין לא, א). ולדעת התוספות אף הם לא חלקו על אבא אלעזר אלא בדין אומד בתרומת מעשר, אבל הם מודים לו שאפשר להפריש תרומה במחשבה בלבד – הן תרומה גדולה והן תרומת מעשר. אבל הרמב"ן (בחיידושו ל"ג ט"ז, א, ב) הוכיח מהסוגיה כאן שאף לענין מחשבה הם חולקים, ראה להלן.

ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן רש"י (ד"ה ואיתקש) כתב שהם הוקשו (לעיל נג, ב) דבריו הפסוק "עשר תעשר" (דברים יד, כב) – בשתי מעשרות הכתוב מדבר. ובתוספות (ד"ה איתקש) הוסיפו שלעיל (נג, א) הוקשו מעשר דגן ומעשר בהמה בפסוק "הבאתם שמה... ואת מעשרותיכם" (דברים יב, ו).

אף מעשר בהמה ניטל באומד ובמחשבה הראשונים נחלקו לאיזה ענין למד ר' יוסי

בר יהודה מעשר בהמה ממעשר דגן, כשאמר שאם נטל אחד מעשר הרי זה מעשר. לדעת רש"י למד לענין מחשבה – שהרי אינו מונה עשרה, אלא מסתמך על מה שהוא מונה במחשבתו ומפריש אחד כלשהו. אבל ראשונים אחרים נחלקו על כך, שאם כן – אין צורך לומר שר' יוסי בר' יהודה הולך בשיטת אבא אלעזר בן גומל, שהרי לענין מחשבה בתרומת מעשר גם חכמים מודים לו. ובתוס' פירשו כי ההשוואה היא לענין אומד, שעל אף שהבהמות הנכנסות לדיר אינן שוות בגודלן, מכל מקום יכול הבעלים להפרישם ולא לתת להן לצאת מעצמן כהפרשה מאומד של תרומת מעשר. ויש שהסביר כי "אומד" האמור כאן הוא שההפרשה עצמה לא צריכה להיות אחרי ספירה מדויקת של העדר, אלא גם הבטה כללית על העדר – מועילה כדי להפריש את המעשר (חזון איש).

אורה ההלכה

תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה תרומת מעשר (והוא הדין מעשר. מהר"י קורקוס) אין מפרישים אותה באומד, אלא מדקדק בשיעורה, ואפילו בזמן נוח. ולכן דבר שדרכו במדידה – מודד, ודבר הנשקל – שוקל, ודבר שאפשר למנותו – מונה. כסתם משנה במסכת תרומות, ושלא כשיטת אבא אלעזר בן גומל. ומכל מקום היא ניטלת במחשבה, שאין חכמים חולקים עליו בענין זה (ראה נושאי כלי הרמב"ם). (רמב"ם ספר זרעים הלכות תרומות פ"ג ה"י. שם הלכות מעשר פ"א ה"י. שו"ע יו"ד שלא, כד).

קדוש מאליו — שאם מנה עשר ונשמיר עשירי זדיה, אף על פי שלא יאל ולא מנאו — קדוש מאליו. ודילמא עשירי לא קרייה רחמנא — דליהו ליה דין מעשר להעלותו לירושלים ולהקריבו, אלא קדוש גרידא קרייה רחמנא. דקדושה חלה עליו, ואינו נאכל אלא צמומו. ענין אחר: ודילמא עשירי לא קרייה — שלא קרא שמו "עשירי", אלא "קדש" קרא שמו, ולהכי הוי מעשר. אכל היכל דלא קראו כלל — לא ליהו קדוש כשאר מעשר, ולא מפי המורה. דאיברר ליה עשירי — שלפי טעם צסוף תשעה נצר מעטמו שהו עשירי, ולכן הו כשאר מעשר אף על פי שלא קרא עליו סס. אי נמי — זרייתא קמיירי כגון דלחוי עליה כשלא — הרחה עליו צלצנעו שיהא מעשר, אלא שלא דבר צפיו. אכל היכל דנשמיר זדיה ולא קרא לו סס — לא שמעינן אכתי דליהו קדוש כשאר מעשר. תשיעי נאכל במומו — הואיל וקראו "עשירי", דתמורת סס מעשר מקדש לפניו ולאחריו כדלקמן. אכל האחרים מיהא לא נפטרו אז, הואיל והו תשיעי למנין הבהמות. וכולם פטורין — עשירי — מאליו זדיה, אף על פי שלא יאל. במנין הראוי — כשיאלו תשעה צפתח היה סס מנין הראוי לעשר, שעדיין היה עשירי קיים שהיה ראוי לזאת אחרים ולפטור. וכיון דראוי לזאת — דמי כמאן דלא כנר, ופטר את המנין, ולקמן מפרש טעמא. אכל איהו גופיה מיהא לא הוה קדוש עד שיאל. והעשירי מעשר — אלמא, אף על גז דלא יאל — קדוש מאליו זדיה. והשמה פריך אהן זרייתא דקמני תשיעי נאכל צמומו, והמניא וכו'.

אמר רבא: אם מנה תשעה ונותר רק העשירי בדיר — מאליו הוא קדוש, גם בלא שיוציאנו ויקרא לו בשם "עשירי". ושואלים: מנא ליה [מנין לו] לרבא הא [דבר זה]? אילימא מהא דתניא [אם תאמר מזו ששנויה בברייתא]: אין לי אלא שקרא שמו "עשירי", לא קרא שמו "עשירי" מנין? תלמוד לומר: "העשירי יהיה קדש" (ויקרא כו, לב) מכל מקום — אין מכאן ראיה, ודלמא [ושמא] מדובר בברייתא ש"עשירי" הוא דלא קרייה [שלא קרא אותו], אבל "קדש" קרייה [קרא אותו], אך מאליו אינו קדוש! ואומרים, אלא למדו מהא [ומזו], דתניא [ששנויה ברייתא]: קרא לתשיעי בטעות "עשירי", ויצא העשירי ולא דיבר, לא אמר דבר — התשיעי אינו קדוש ליקרב על המזבח. ואולם, מכיון שקרא לו "עשירי" יש בו צד של קדושה, ולכן נאכל במומו, שאסור לשוחטו עד שיפול בו מום, והעשירי הוא מעשר. גם ראיה זו דוחים: ודלמא שאני התם דאיברר ליה עשירי [ושמא שונה שם הדין, מפני שהתברר לו עשירי]. שהרי יצא עשירי מהדיר. אי נמי [או גם כן] מדובר כשלא דיבר, אלא דאחוי עילויה [שהצביע עליו] כשעבר עשירי, ומשום כך העשירי קדוש, אבל אם נשאר בדיר — שמא אינו קדוש מאליו! ואומרים: אלא מהא [ומזו] אפשר להביא ראיה, דתניא [ששנויה ברייתא]: קרא לתשיעי בטעות "עשירי", ומת עשירי כשהיה בדיר — תשיעי נאכל במומו, וכולם פטורין. מאי טעמא [מה הטעם] שכולם פטורין, לאו [האם לא] משום דקדש ליה [שכבר התקדש לו] עשירי מעצמו? ודוחים: ודלמא [ושמא] פטורים משום דאיפטרו [שנפטרו] במנין הראוי, שבשעה שהעבירם בפתח, קודם שמת העשירי, היו ראויים להתעשר. דהאמר [שהרי אמר] רבא עצמו: מנין הראוי פוטר! ואומרים: אלא הראיה היא מהא [ומזו], דתניא [ששנויה ברייתא]: קרא לתשיעי "עשירי", ונשתיר עשירי בדיר — התשיעי נאכל במומו, והעשירי מעשר, למרות שלא יצא ולא קרא לו שם. ולגופה של ברייתא זו, ששנינו בה שהתשיעי קדוש ונאכל במומו, מקשים: והתניא [והרי שנויה ברייתא], שבמקרה כזה התשיעי חולין! תני תנא קמיה [שנה חוזר המשניות לפני] רב ששת: הא מני [ברייתא זו שיטת מר היא]? שיטת ר' שמעון בן יהודה היא, דתניא [ששנויה ברייתא]. ר' שמעון בן יהודה אומר משום (בשם) ר' שמעון:

מסורת הש"ס
ג. בכורות ס, א-ב. וראה נזיר לב, א.
ד. תוי"כ ויקרא כו, לב. ילק"ש תורה תרפ.
ה. ראה בכורות ס, ב.
ו. ב"מ ו, ב. בכורות נט, ב.

גרסות
ולא דבר בכתיב: ולא דיבר.
דאחוי עילויה בכתיב: דאחוי עילויה.

לשון
תנא שתי משמעויות למלה "תנא" בתלמוד, האחת — חכם מחכמי המשנה, והשניה — מחכמי המשניות, עליו מדובר כאן. תפקיד זה היה בעל חשיבות רבה, שכן הואיל ואסור היה לכתוב את המשנה (ראה גיטין ס, ב), היה צורך במנין "ספר חיי", שהיה שונה את המשניות ואת הברייתות בבית המדרש, ועל זכרונן המדויק התבסס הלימוד. הואיל ותפקיד התנא הוא לשנות ולגרוס את המשניות לפני האמוראים בדיוק כפי שקיבל במסורת, לא היה תפקידו לפרש ולא להקשות, וכמובן לא לתרץ את הסתירות בין המקורות התנאים. ואכן, תנאים אלו, פעמים רבות לא היו מגדולי החכמים, וכן אמרו עליהם: "מבלי עולם הם, שמורים הלכה מתוך משנתם" (סוטה כב, א). ומכל מקום במקרים מסויימים, כמו בסוגיה כאן, היו פונים אליהם ומסתמכים על רוחב ידיעותיהם כדי לברר את הגירסאות, או כדי לברר מיהו המקור לדברי הברייתא הסתמית.

רש"י כת"י — כגון שהיה מונה וילאו תשיעי, ועשירי נשמיר זדיה — קדוש כל מקום שהוא. תשיעי יאלל צמומו, והואיל וקראו "עשירי" קדוש צמקת, כדאמרינן לקמן: מעשר מקדש לפניו ולאחריו אס קראו "עשירי". והיה קדושה דתשיעי אינה קדושה גמורה ליקרב כדלפינן בשלהי פרקין. והעשירי מעשר וקרב, אלמא מאליו הוה קדוש דהא לא דבר כלל. שאני התם — להכי קדוש, דאיברר ליה שהו עשירי, שהרי יאל צלצנעו פתח עם התשיעי. אכל אס נשמיר זדיה או יאל צפתח אחר — אימא מאליו לא קדוש! דלמא — משום הכי פטורים — דאיפטרי להו צמנין הראוי, כשנמנו התשעה היה עדיין העשירי חי וראוי להמנות עמהם ולהשלימו, ונמנא שמנינו היה ראוי להעשר, והילכך אף על פי שמת היה נפטר. דהא אמר רבה וכו' — ולעולם אי הוה עשירי קיים ונשאר זדיה — לא הוה חיילא עליה סס קדושה והיה מעשר. אלמא קדוש מאליו, דהא "מעשר" קרו ליה. הא מני — דקמני: תשיעי חולין.

תוספות

ולא לדבר אחר. ועוד, בריש פירקין דרשינן היקשא אחרת: "והבאתם שמה מעשרותיכם" לרבי עקיבא! ושמא לא אתקש אלא לענין הבאה. מיהו, לרבא קשה: היכי מפרש טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה? וכן בזבחים פרק "בית שמאי" (מא, א) דרשינן: קדשי גוים אין עושים תמורה, מדאיתקש תמורה למעשר בהמה, ומעשר בהמה למעשר דגן, ובמעשר דגן כתיב: "בני ישראל" ולא גוים! ויש לומר: לענין לעשר מזה על זה, כגון ממין על שאינו מינו, דהוי כעין חדש על ישן — לגבי הכי דוקא אומר: לשנה הקשתנו ולא לדבר אחר.

עיונים

ודילמא עשירי הוא דלא קרייה, קדש קרייה רש"י פירש (ואולי גרס): "דלא קרייה רחמנא". כלומר, יש לדחות ולומר כי אמנם למדנו מכאן שהתורה החילה על הבהמה קדושה, אך אין זה דין קדושה גמורה ליקרב על גבי המזבח, אלא רק שייאכל במומו. ודילמא דאיפטרו במנין הראוי מפשט דברי הגמרא נראה שסברת "מנין הראוי" מהווה רק דחיה, לומר שאין טעמו של רבא מוכרח, אך אין הגמרא נוקטת דווקא טעם זה כהסבר הברייתא. אבל הרמב"ם הביא טעם זה עצמו לדין הברייתא. וכתבו המפרשים שפטור המנוים מטעם "מניין הראוי פוטר" עדיף על הטעם של רבא, שהרי הטעם של "מנין הראוי" פוטר גם אם מתו חמישה שנתרו בדיר, או אם נשאר בדיר יותר מטלה אחת. אך לטעמו של רבא, שהעשירי מאליו הוא קדוש, הפטור הוא רק במקרה שלא נשאר בדיר אף טלה חוץ מן העשירי (ראה ר"י קורקוס ואור שמח). ויש שכתב כי למסקנה, שהראיה לדברי רבא אינה מברייתא זו, כשמת העשירי, אלא ממקרה שנשתיר

עשירי חי בדיר, יש לומר כי עשירי קדוש מאליו רק אם היה בחיים, אך לא אם היה מת (חיבת הקדש).
אורה ההלכה
קרא לתשיעי עשירי ומת עשירי בדיר קרא לתשיעי "עשירי", ונשאר העשירי בדיר ומת שם — התשיעי ייאלל במומו, ואותם השמונה שכבר יצאו ונמנו — נפטרו אף על פי שלא נתקדש העשירי שלהם ליקרב, שהמנין הראוי פוטר (ראה ר"י קורקוס). (רמב"ם שם ה"ח).
קרא לתשיעי עשירי ונשתיר עשירי בדיר קרא לתשיעי "עשירי" ונשאר העשירי בדיר — התשיעי ייאלל במומו, וזה שנשאר בדיר הריהו מעשר אף שלא יצא ולא ביררו, כיון שהעשירי קדוש מאליו. וברבא. (רמב"ם שם פ"ח ה"ח. וראה שם ה"א).

מסורת הש"ס
 א. בי"ב, ב. בכורות ט"א.
 ב. תוספתא בבורות פ"ז
 יב.

גרסות
 אינו דין שאם נעקר שם עשירי הימנו אין אי לא לא יש בכתיב: אינו דין שלא יקדש אלא אם כן נעקר שם עשירי הימנו.

היא הנותנת יש בכתיב: ורבנן והיא נותנת וראה רש"י.

ואף על גב דלא נעקר בכתיב: אע"ג דלא נעקר. תו לא מידי ברוב כתיבין חסר משפט זה.

דאיפטור לאו במנין יש בכתיב: דאיפטור להו במאי לאו במנין וכעין זה בש"מ, ויש בכתיב: דאיפטור [להו] במאי אילימא דאיפטור במנין הראוי.

לא מצית אמרת הא תני יש בכתיב: הא תני.

מאי שכבר עבר יש בכתיב ובש"מ: מאי לא שכבר עבר.

ומנה חמשה יש בכתיב: והיה מונה והולך חמשה.

אף התשיעי שקרא לו "עשירי" אינו קדוש ליאכל במומו, אלא אם כן נעקר שם עשירי הימנו (ממנו), מן העשירי, כלומר, שטעה וקרא לעשירי בשם "תשיעי". והדין נותן שכן הוא: ומה אחד עשר שהוא עושה קדושה חמורה ליקרב קרבן שלמים (ראה במשנה להן ס,א), אינו קדוש כשקרא לו "עשירי", אלא אם כן נעקר שם עשירי הימנו (מן העשירי), תשיעי שאם קרא לו "עשירי" אין עושה קדושה ליקרב, אלא רק קדושה קלה, שאסור לאוכלו בלא מום – אינו דין שרק אם נעקר שם עשירי הימנו – אין [כ] קדוש כשקרא לו "עשירי", אי [אם] לא – לא קדוש? ודוחים את הטענה: הבחנה זו עצמה שבין דין התשיעי ודין האחד עשר, היא הנותנת, מוכיחה להיפך: אחד עשר שהוא עושה קדושה חמורה ליקרב, דוקא אי [אם] נעקר שם עשירי הימנו – אין [כ], חלה הקדושה על האחד עשר, אי [אם] לא – לא חלה. אבל תשיעי, שאינו עושה קדושה ליקרב, אלא רק לאוכלו במומו, יש בכוח קדושה קלה זו לחול אף על גב [א] על פ"י שלא נעקר שם עשירי הימנו. אי נמי [א] גמ [כ], יש טעם אחר להבחין ביניהם: לגבי האחד עשר, דאיבר ליה [שכבר התברר לו] העשירי, שכבר יצא, רק אי [אם] נעקר שם עשירי הימנו מן העשירי עצמו – אין [כ], חלה קדושה על האחד עשר, אבל אי [אם] לא נעקר שם העשירי ממנו – לא חלה קדושה על האחד עשר. אבל בתשיעי, דאכתי לא איבר ליה [שעדיין לא התברר לו] מיהו העשירי, שהרי עדיין לא יצא העשירי, אם טעה וקרא לתשיעי בשם "עשירי" – חלה קדושה על התשיעי, ואף על גב [וא] על פ"י שאחר כך לא נעקר שם עשירי הימנו, מן העשירי. ומוסיפים: תו לא מידי [ושב אין להקשות דבר] על טענות אלו, ונדהו דברי ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון.

אמר רבא: מנין הראוי פוטר, שכל טלה שנמנה למעשר בשעה שהיה בדין מספר ראוי של טלאים – העשירי, וכגון שמת. ושואלים: מנא ליה [מנין לו] לרבא הא [הלכה זו]? אילימא מהא דתנן [אם תאמר מוז שנינו במשנתנו]: קפץ אחד מן המנויין, שכבר יצאו בפתח, לתוכן, לתוך אלו שבתוך הדיר – כולן פטורין, מפני שכל אחד הוא ספק מנוי כבר, ויש לשאול: מנויין גופיהו דאיפטור [עצמם שפוטרו]. במה הם נפטרו? לאו [האם לא] במנין הראוי, מפני שהיו ראויים להתעשר? ודוחים: ודלמא דעשר עילויהו [ושמא מדובר שיעשר עליהם], כלומר, יצא גם עשירי והתקדש, ובגללו נפטרו! ומשיבים: ההיא לא מצית אמרת [תשובה זו אינך יכול לומר]. הא תני [שהרי שנה] לאחר מכן דין זה: קפץ אחד מן המנויין לתוכן! ודוחים: ודלמא [מה פירוש] "מעושרין"? מעשר דוקא, כלומר, בהמות שנתקדשו כמעשר ומסייעים לכך: דיקא נמי [מדוייק גם כן] הדבר, ממה דקתני [שהוא שונה בדיוק]: כולם ירעו עד שיפול בהם מום, ורק אז ייאלצו כדן מעשר, מפני שכולם ספק מעשר! ונמצא שאי אפשר להוכיח "המנויין" ששינוי במשנתנו נפטרו בגלל מנין הראוי. אלא אמר רבא: מכאן יש ראייה שמנין הראוי פוטר, אמר קרא [הכתוב]: "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב), ויש לדייק: "יעבור" – ולא שכבר עבר. ויש לשאול: מאי [מה פירוש] "שכבר עבר"? אי דעשר עילויהו [אם שכבר עישר עליהם], שהוציא עשירי אחריהם – צריכא למימרא [צריך הדבר הזה להיאמר], שאין מעבירים לעשרם בשנית? אלא לאו דאיפטור להו [האם לא מדובר שפוטרו להם] בלא שיצא עשירי אחריהם, אלא בעצם מנין הראוי. שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתו] של רבא: היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר, ומנה חמשה, ומת אחד מהם;

אמר רבא: מנין הראוי פוטר, שכל טלה שנמנה למעשר בשעה שהיה בדין מספר ראוי של טלאים – העשירי, וכגון שמת. ושואלים: מנא ליה [מנין לו] לרבא הא [הלכה זו]? אילימא מהא דתנן [אם תאמר מוז שנינו במשנתנו]: קפץ אחד מן המנויין, שכבר יצאו בפתח, לתוכן, לתוך אלו שבתוך הדיר – כולן פטורין, מפני שכל אחד הוא ספק מנוי כבר, ויש לשאול: מנויין גופיהו דאיפטור [עצמם שפוטרו]. במה הם נפטרו? לאו [האם לא] במנין הראוי, מפני שהיו ראויים להתעשר? ודוחים: ודלמא דעשר עילויהו [ושמא מדובר שיעשר עליהם], כלומר, יצא גם עשירי והתקדש, ובגללו נפטרו! ומשיבים: ההיא לא מצית אמרת [תשובה זו אינך יכול לומר]. הא תני [שהרי שנה] לאחר מכן דין זה: קפץ אחד מן המנויין לתוכן! ודוחים: ודלמא [מה פירוש] "מעושרין"? מעשר דוקא, כלומר, בהמות שנתקדשו כמעשר ומסייעים לכך: דיקא נמי [מדוייק גם כן] הדבר, ממה דקתני [שהוא שונה בדיוק]: כולם ירעו עד שיפול בהם מום, ורק אז ייאלצו כדן מעשר, מפני שכולם ספק מעשר! ונמצא שאי אפשר להוכיח "המנויין" ששינוי במשנתנו נפטרו בגלל מנין הראוי. אלא אמר רבא: מכאן יש ראייה שמנין הראוי פוטר, אמר קרא [הכתוב]: "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב), ויש לדייק: "יעבור" – ולא שכבר עבר. ויש לשאול: מאי [מה פירוש] "שכבר עבר"? אי דעשר עילויהו [אם שכבר עישר עליהם], שהוציא עשירי אחריהם – צריכא למימרא [צריך הדבר הזה להיאמר], שאין מעבירים לעשרם בשנית? אלא לאו דאיפטור להו [האם לא מדובר שפוטרו להם] בלא שיצא עשירי אחריהם, אלא בעצם מנין הראוי. שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתו] של רבא: היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר, ומנה חמשה, ומת אחד מהם;

אף התשיעי אינו קדוש ליאכל במומו, אלא אם כן נעקר שם עשירי הימנו (ממנו), מן העשירי, כלומר, שטעה וקרא לעשירי בשם "תשיעי". והדין נותן שכן הוא: ומה אחד עשר שהוא עושה קדושה חמורה ליקרב קרבן שלמים (ראה במשנה להן ס,א), אינו קדוש כשקרא לו "עשירי", אלא אם כן נעקר שם עשירי הימנו (מן העשירי), תשיעי שאם קרא לו "עשירי" אין עושה קדושה ליקרב, אלא רק קדושה קלה, שאסור לאוכלו בלא מום – אינו דין שרק אם נעקר שם עשירי הימנו – אין [כ] קדוש כשקרא לו "עשירי", אי [אם] לא – לא קדוש? ודוחים את הטענה: הבחנה זו עצמה שבין דין התשיעי ודין האחד עשר, היא הנותנת, מוכיחה להיפך: אחד עשר שהוא עושה קדושה חמורה ליקרב, דוקא אי [אם] נעקר שם עשירי הימנו – אין [כ], חלה הקדושה על האחד עשר, אי [אם] לא – לא חלה. אבל תשיעי, שאינו עושה קדושה ליקרב, אלא רק לאוכלו במומו, יש בכוח קדושה קלה זו לחול אף על גב [א] על פ"י שלא נעקר שם עשירי הימנו. אי נמי [א] גמ [כ], יש טעם אחר להבחין ביניהם: לגבי האחד עשר, דאיבר ליה [שכבר התברר לו] העשירי, שכבר יצא, רק אי [אם] נעקר שם עשירי הימנו מן העשירי עצמו – אין [כ], חלה קדושה על האחד עשר, אבל אי [אם] לא נעקר שם העשירי ממנו – לא חלה קדושה על האחד עשר. אבל בתשיעי, דאכתי לא איבר ליה [שעדיין לא התברר לו] מיהו העשירי, שהרי עדיין לא יצא העשירי, אם טעה וקרא לתשיעי בשם "עשירי" – חלה קדושה על התשיעי, ואף על גב [וא] על פ"י שאחר כך לא נעקר שם עשירי הימנו, מן העשירי. ומוסיפים: תו לא מידי [ושב אין להקשות דבר] על טענות אלו, ונדהו דברי ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון.

אמר רבא: מנין הראוי פוטר, שכל טלה שנמנה למעשר בשעה שהיה בדין מספר ראוי של טלאים – העשירי, וכגון שמת. ושואלים: מנא ליה [מנין לו] לרבא הא [הלכה זו]? אילימא מהא דתנן [אם תאמר מוז שנינו במשנתנו]: קפץ אחד מן המנויין, שכבר יצאו בפתח, לתוכן, לתוך אלו שבתוך הדיר – כולן פטורין, מפני שכל אחד הוא ספק מנוי כבר, ויש לשאול: מנויין גופיהו דאיפטור [עצמם שפוטרו]. במה הם נפטרו? לאו [האם לא] במנין הראוי, מפני שהיו ראויים להתעשר? ודוחים: ודלמא דעשר עילויהו [ושמא מדובר שיעשר עליהם], כלומר, יצא גם עשירי והתקדש, ובגללו נפטרו! ומשיבים: ההיא לא מצית אמרת [תשובה זו אינך יכול לומר]. הא תני [שהרי שנה] לאחר מכן דין זה: קפץ אחד מן המנויין לתוכן! ודוחים: ודלמא [מה פירוש] "מעושרין"? מעשר דוקא, כלומר, בהמות שנתקדשו כמעשר ומסייעים לכך: דיקא נמי [מדוייק גם כן] הדבר, ממה דקתני [שהוא שונה בדיוק]: כולם ירעו עד שיפול בהם מום, ורק אז ייאלצו כדן מעשר, מפני שכולם ספק מעשר! ונמצא שאי אפשר להוכיח "המנויין" ששינוי במשנתנו נפטרו בגלל מנין הראוי. אלא אמר רבא: מכאן יש ראייה שמנין הראוי פוטר, אמר קרא [הכתוב]: "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב), ויש לדייק: "יעבור" – ולא שכבר עבר. ויש לשאול: מאי [מה פירוש] "שכבר עבר"? אי דעשר עילויהו [אם שכבר עישר עליהם], שהוציא עשירי אחריהם – צריכא למימרא [צריך הדבר הזה להיאמר], שאין מעבירים לעשרם בשנית? אלא לאו דאיפטור להו [האם לא מדובר שפוטרו להם] בלא שיצא עשירי אחריהם, אלא בעצם מנין הראוי. שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתו] של רבא: היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר, ומנה חמשה, ומת אחד מהם;

אמר רבא: מנין הראוי פוטר, שכל טלה שנמנה למעשר בשעה שהיה בדין מספר ראוי של טלאים – העשירי, וכגון שמת. ושואלים: מנא ליה [מנין לו] לרבא הא [הלכה זו]? אילימא מהא דתנן [אם תאמר מוז שנינו במשנתנו]: קפץ אחד מן המנויין, שכבר יצאו בפתח, לתוכן, לתוך אלו שבתוך הדיר – כולן פטורין, מפני שכל אחד הוא ספק מנוי כבר, ויש לשאול: מנויין גופיהו דאיפטור [עצמם שפוטרו]. במה הם נפטרו? לאו [האם לא] במנין הראוי, מפני שהיו ראויים להתעשר? ודוחים: ודלמא דעשר עילויהו [ושמא מדובר שיעשר עליהם], כלומר, יצא גם עשירי והתקדש, ובגללו נפטרו! ומשיבים: ההיא לא מצית אמרת [תשובה זו אינך יכול לומר]. הא תני [שהרי שנה] לאחר מכן דין זה: קפץ אחד מן המנויין לתוכן! ודוחים: ודלמא [מה פירוש] "מעושרין"? מעשר דוקא, כלומר, בהמות שנתקדשו כמעשר ומסייעים לכך: דיקא נמי [מדוייק גם כן] הדבר, ממה דקתני [שהוא שונה בדיוק]: כולם ירעו עד שיפול בהם מום, ורק אז ייאלצו כדן מעשר, מפני שכולם ספק מעשר! ונמצא שאי אפשר להוכיח "המנויין" ששינוי במשנתנו נפטרו בגלל מנין הראוי. אלא אמר רבא: מכאן יש ראייה שמנין הראוי פוטר, אמר קרא [הכתוב]: "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב), ויש לדייק: "יעבור" – ולא שכבר עבר. ויש לשאול: מאי [מה פירוש] "שכבר עבר"? אי דעשר עילויהו [אם שכבר עישר עליהם], שהוציא עשירי אחריהם – צריכא למימרא [צריך הדבר הזה להיאמר], שאין מעבירים לעשרם בשנית? אלא לאו דאיפטור להו [האם לא מדובר שפוטרו להם] בלא שיצא עשירי אחריהם, אלא בעצם מנין הראוי. שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתו] של רבא: היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר, ומנה חמשה, ומת אחד מהם;

עשירי גמור – היכי אפשר עשירי אחר צמנון? אף על גב דלא נעקרה – ואילו וקראו "עשירי" לזה. תו לא מידי – ליכא למימר צהאי דינא, דקאמר: היא הנותנת. דודאי דין הוא דתהי קדוש, אף על גב דלא נעקר. מנין הראוי פוטר – ששם היה לו עשרה טלאים והכניסן לדיר ומנה חמשה או שמונה, ומת אחד מן הנשארים בדיר, או יצא צפתח אחר, שלא נתקדש העשירי – פטורין אלו שמהם כבר, משום דהו מנין הראוי. דבשעה שהיו ראויין אלו שבדיר לצאת ולהתעשר העשירי עם אלו למנין. דהשתא משמע לן דהיינו מאותו מנין שלא נגמר עדיין, שלא מנה אלא חמשה או שמונה, כדפרישנא לעיל. לתוכן – בדיר, כולן פטורין משום דאיטערי. דהנהו צמנון כבר פטורין, אף על פי שעדיין לא עשיר עליהן, ודילמא דעישר עלייהו – והיינו "מן המנויין", כלומר, מאותו מנין שמהם ועישר עליהן. מעשר – כלומר, מן המעשרות עצמן. ירעו – משום דכל חד וחד ליכא לספוקי דהיינו הוא המעשר. אלא לאו דאיפטור וכו' – דהכי משמע: ולא שכבר עבר צהאי, דבשעה שעבר היה ראוי להתעשר מאלו שבדיר. דההוא דודאי משום דאיפטור צמנון הראוי. ומנה חמשה – לאו דוקא נקט חמשה.

רש"י כת"י
 אף התשיעי אינו קדוש וכו' – אמתימין קאי, דקמי: קרא לתשיעי "עשירי" ולעשירי "תשיעי" ולאחד עשר "עשירי" – אין אחד עשר קדוש, הואיל ולא נעקר שם עשירי ממנו, שקראו לעשירי "עשירי", ותו לא מני חל שם עשירי אלא עשר. אצל תשיעי קדוש אף על גב דלא נעקר שם העשירי מן העשירי. וקאמר ליה רבי שמעון: אף תשיעי אינו קדוש וכו'. אחד עשר וכו'. שעושה קדושה ליקרב – כדלמרינן לקמן: "אם מן הנקרא" – לרבנן [אחד] עשר לשלמים. אלא ופילו הכי אינו קדוש אלא אם כן נעקר וכו'. תשיעי שאינו קדוש – אלא שאמרנו – מזה הנותנת טעם שלנו, דודאי קדוש וכו' ליאכל במומו אפילו לא נעקר שם העשירי ממנו. דלחד עשר דעושה קדושה ליקרב, אי לא נעקר שם עשירי – לא אמרינן דליקדוש קדושה חמורה כולי האי, כיון דקרא ליה עשירי, ותו לא חייל שם עשירי ומנא אחרימי. אצל תשיעי, דקדושה קלה לחומר צעלמא, ולא ליקרב – אפילו לא נעקר וכו'. דהוברר העשירי – שכבר יצא עשירי. והא דקתני לעיל: התשיעי מולין – משום דנשתייר בדיר ולא נעקר שמו, ולא קראו "תשיעי". מנין הראוי – אם היו עשרה טלאים בדיר והמתיל ומנה חמשה, ומת עשירי בדיר או יצא צפתח אחר – פטורים התעשה ואין צריכין להטורף לגורן אחר, הואיל ומנין ראוי היה להשלים בשעת מנין. קפץ אחד מן המנויין לתוכן – סלקא דעתך דהא "מנויין" בשלל הגיעו לעשרה, אלא כשהיה מונה עד ששה קפץ ששי לתוך הדיר – פטורים אותם שבדיר כולם אם אינו מכיר. הואיל ונתערבו יחד פטור צנייהם – הוה כולן פטורים, דשזו אין אחד מהם ראוי למעשר ליקרב. ומנויין גופיהו איפטור צמנון הראוי. דילמא – האי מנוין דעשר עליהו! ומשני: לא מצית אמרת – דעישר עליהו, דההוא צסיפא קמני לה: קפץ אחד מן המעושרים צמוכן – כולן ירעו. וקא סלקא דעתין דהאי "מעושרין" היינו מולין שעשר עליהן, והשתא לא דייק אמאי ירעה. מעשר דוקא – דעשירי קפץ לתוכן, "ומנויין" היינו דעשר עליהו כדלמרינן. ודייקא נמי דהאי מתעשרין היינו עשיריים – מדקתני: כולן ירעו. ואי מולין הוה האי דקפץ, אמאי ירעו? ולא שכבר עבר תחת השבט – והאי שכבר עבר תחת השבט מאי אמתא למעוטי – שכבר עבר ועישר עליו, צריכא למימר דמו לא מעשר? אלא ודאי שעבר במנין הראוי – ומת עשירי בדיר, וקא ממעט ליה קרא דשזו לא ימעשר.

עיונים
 אף התשיעי אינו קדוש אלא אם כן נעקר שם עשירי ממנו – דיוני התנאים בסוגיה מתייחסים לדברי המשנה להלן (ס,א), האומרת כי אף שלמדו חכמים כי לא רק עשירי שקראו "עשירי" הריהו קדוש, אלא גם התשיעי האחד עשר, מכל מקום לא נאמר שהאחד עשר קדוש אלא אם כן נעקר שם העשירי ממנו. שקרא את העשירי בשם אחר (ומדבר רבינו גרשום נראה שאפילו לא קרא לעשירי כלום ולתשיעי או אחד עשר קרא שם "עשירי" – נחשב הדבר כאילו נעקר שם מעשירי. וראה להלן ס,ב).
 מנין הראוי פוטר – בפשטות נראה שרובא מחדש שפטור הבהמות שבמעשר בהמה אינו נובע מכך שהעשירי התקדש (כמו במעשר דגן), אלא עצם תהליך ההפרשה הוא הקובע, וטלה שעבר את הפתח נפטר. ויש מן האחרונים שסייג את ההלכה הזאת, ולדעתו רק אם העשירי לא עבר באונס (מת או קפץ אחד מן המנויין) נפטרו כל העוברים, אם אם ניתן

להפסיק את התהליך באופן מכוון על ידי המונה – לא היו נפטרים גם אלו שעברו עד כה, מפני שבמה שהפסיק את המנין גילה למפרע שלא היה כאן מנין ראוי (חזון איש).
אורה ההלכה
 היו לו עשרה טלאים... ומנה חמשה ומת אחד מהם וכו' – הכניס עשרה טלאים לדיר והיה מונה והולך, ומת אחד מן המנויין – הריהו מונה ומשלים את המנין כדרכו ומקרי את העשירי, אף על פי שאין שם עתה אלא תשעה חיים. כברייתא. מת אחד מאלו שעדיין בתוך הדיר, הרי אלו שכבר יצאו ומנו – פטורים, מפני שהמנין הראוי למעשר פוטר אף על פי שלא הופרש עליהם. ואלו שעדיין בתוך הדיר – מניחים לגורן אחרת עד שיצטרפו לאחרים. כברייתא, וכדברי רבא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ח ה"ט – ז).

